

Житомир : Вид. ЖДУ ім. І. Франка. 2013. – Том VII. Екологічна психологія. – Вип. 31. – 205 с. – С. 197.

8. Семигіна Т.В. Типологізація моделей інвалідності та їх врахування при працевлаштуванні / Т.В. Семигіна // Актуальні проблеми професійної самореалізації осіб з особливими потребами на ринку праці : 36. наукових праць. – К. : ІПК ДСЗУ, 2008. – С. 73–78.

9. Скрипник В.А. Особливості соціально-психологічної адаптації першокурсників з особливими потребами : Автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / В.А. Скрипник. – Національна академія державної

прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2006. – 20 с.

10. Технології соціально-педагогічної роботи : Навчальний посібник / За заг. ред. А.Й. Капської. – К., 2000. – 372 с.

11. Швалб Ю.М. Майбутнє і сьогодення студентів з обмеженими функціональними можливостями: психологічні аспекти. Монографія / Ю.М. Швалб, Л.В. Тищенко. – К. : Основа, 2015. – 240 с.

12. Ярская-Смирнова Е.Р. Социальная работа с инвалидами / Е.Р. Ярская-Смирнова, Е.К. Наберушкина. – СПб. : Питер, 2004. – 316 с.

Надійшла до редколегії 19.05.16

Антонина Левочкина, д-р психол. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

МОДЕЛИ ИНВАЛИДНОСТИ КАК СПОСОБЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА ПО ОТНОШЕНИЮ К ЛЮДЯМ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ

Осуществлен теоретический анализ проблемы организации общества по отношению к инвалидам. Рассмотрены существующие модели инвалидности, которые определяют роль и место инвалидов в обществе, а также обязанности общества по отношению к людям с инвалидностью. Определены эффективные модели инвалидности, а также неэффективные и наносящие вред человеку с инвалидностью. Среди эффективных и плодотворных моделей инвалидности выделены следующие: социальная модель, модель усиления возможностей, социально-правовая (политико-правовая) модель инвалидности, а также модель инвалидности с позиций культурного плюрализма.

Ключевые слова: человек с инвалидностью, медицинская модель инвалидности, социальная модель инвалидности, социальное сопровождение людей с инвалидностью.

Antonina Liovochkina, Dr. of Sc., Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

METHODS OF ORGANIZING SOCIETY FOR PEOPLE WITH DISABILITIES: MODELS OF DISABILITY

The article has realized the theoretical analysis of the problem of social organization for people with disabilities. The article defines the effective model of disability. We have also considered inefficient model that can bring harm to the person with disabilities. Among the effective and fruitful disability models identified the following: the social model, the capacity strengthening, socio-legal (political and legal) model of disability, as well as the model of disability from the standpoint of cultural pluralism.

Keywords: people with disabilities, the medical model of disability, the social model of disability, social support of people with disabilities.

УДК 159:343.84

Роман Маковійчук, студ.
Інститут кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, Київ

ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ЗАСУДЖЕНИХ

У статті розкрито процедуру експериментального дослідження в межах психодіагностичної програми розвитку ефективності ресоціалізації засуджених. Отримані дані свідчать про найбільш поширені психологічні розбіжності серед груп засуджених із подібними злочинами. На основі проведеного дослідження визначено особливості психологічної роботи із різними категоріями засуджених відповідно до типу скоєного злочину.

Ключові слова: психологічна робота із засудженими, діагностика осіб, позбавлених волі, типологія засуджених.

Постановка проблеми. Сучасна кримінально-виправна політика спрямована на пом'якшення кари і посилення виховних заходів впливу на засуджених, створення гуманного середовища відбування покарання. У цьому зв'язку важлива роль у реформуванні кримінально-виконавчої системи покладається на психологічну службу, основне завдання якої – підвищення ефективності виправного впливу на засуджених, надання їм психологічної допомоги. Вплив на засуджених без врахування їх індивідуально-психологічних особливостей знижує ефективність виховних заходів, породжує конфліктні ситуації, посилює негативний вплив криміногенних чинників. Тому особливої актуальності набуває дослідження проблеми психологічної роботи із засудженими з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей засуджених і скоєного злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в галузі пенітенціарної психології накопичено інформацію про психологічні особливості осіб, які вчинили злочин. Численні роботи вітчизняних і зарубіжних вчених (Ю.М. Антонян, В.О. Гульдман, М.Р. Дебольський, Р.Х. Єфремова, В.А. Кудрявцев, В.М. Поздняков, Е. Денхофф, Л.А. Кікендалл) склали теоретичну основу психологічного забезпечення процесу реабілітації ув'язнених, які відбувають покарання у виправних установах. У пенітенціарній теорії вивчається психологія особистості засудженого [4; 5], визначено основні поняття і

зміст психологічної підготовки засуджених до життя після звільнення [2], розкриваються технології індивідуальної і групової роботи психологічної служби в установах державної пенітенціарної служби України [1; 3; 5], вивчається психологія особистості засудженого та використання в теоретико-прикладних дослідженнях [2; 4], розробляються психолого-педагогічні основи ресоціалізації злочинців [2].

Проте актуальною залишається проблема визначення особливостей психологічної роботи із засудженими в залежності від типу скоєного ними злочину у період їх підготовки до звільнення, що передбачає профілактику рецидиву злочинів.

Метою дослідження є визначення особливостей психологічної роботи із засудженими в залежності від типу скоєного ними злочину згідно із змістом статей кримінального кодексу України (далі – ККУ), що перебувають на етапі підготовки до звільнення з пенітенціарних установ (від 6 місяців до 1,5 року).

Для реалізації поставленої мети було проведено емпіричне дослідження в Сокирянській виправній колонії № 67 Чернівецької області. Вибірку склали 192 засуджених чоловічої статі, які відбувають покарання у виправній колонії ім. Сокиряни.

У програму діагностики були включені такі методи діагностичного дослідження:

Методика Е. Шейна "Якоря кар'єри" (адаптована В.О. Чікер, В.Е. Винокуровою) для дослідження діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі;

Шкала базових переконань, розроблена Р. Янів-Бульманом для виявлення способів конструювання власного уявлення про навколишній світ і власне "Я";

Методика самовизначення Кіппатрика і Кантрила.

Статистичний аналіз зроблено за допомогою непараметричного дисперсійного аналізу Крускала-Уоллеса та медіанного тесту.

За допомогою цього пакету методик були виявлені відмінності за такими показниками: "Автономність у професії", "Важливість стабільного місця проживання", "Цінність власного Я" і "Самовизначення на етапі Я зараз".

Аналіз отриманих даних виявив найбільш поширені психологічні відмінності між досліджуваними групами правопорушників із подібними за змістом злочинами. У результаті діагностичного обстеження були виділені такі групи випробуваних за 9 типами злочинів.

"Грабіж" (40 чол.) – засуджені за ст. 186 ККУ;

"Хуліганство" (6 осіб) – засуджені за ст. 296 ККУ;

"Зґвалтування" (4 особи) – засуджені за ст. ст. 152, 153, 155 ККУ (статеві злочини);

"Шахрайство" (9 осіб) – засуджені за ст. ст. 189, 191, 190 ККУ (шахрайство, здирство, привласнення, придбання краденого);

"Наркотики" (27 осіб) – засуджені за ст. ст. 309, 307, 308 ККУ;

"Тілесні ушкодження" (14 осіб) – засуджені за ст. ст. 121, 122, 125 ККУ;

"Розбій" (10 осіб) – засуджені за ст. 187 ККУ;

"Вбивство" (6 осіб) – засуджені за ст. 115 ККУ;

"Крадіжка" (76 осіб) – засуджені за ст. ст. 185, 289 ККУ.

У результаті діагностики відмінності за такими показниками: "Автономність у професії", "Важливість стабільного місця проживання", "Цінність власного Я" і "Самовизначення на етапі Я зараз".

Унаочнені результати дослідження за показником "Автономності в професії" в засуджених за різні типи злочину показаний на рис. 1.

Рис. 1. Результати діагностики засуджених за показником "Автономності у професії"

Відмінності між особами, які відбувають покарання у виправній установі, виявлені за методикою медіанного тесту. дорівнюють $p < 0,10$ і виявлені за допомогою медіанного тесту (MedianTest, OverallMedian = 6,20). Як видно із рис. 1, найбільша цінність автономності в діяльності важлива для групи засуджених за сексуальні злочини, потім для тих, хто відбуває покарання за тяжкі тілесні ушкодження, наступними є злодії і грабіжники. Це означає, що вони за своїм психічним складом (особливо, гвалтівники) занадто незалежні, ізольовані в собі, не бажають підкорятися певним правилам, законам і рахуватися з оточуючими. Це привід для корекції з метою донесення до них думки того, що не можна жити в суспільстві і бути незалежним від суспільства. Загалом у світі та в людських взаєминах усе пов'язано. Треба приймати це як норму життя. Людина – соціальна істота, яка не може вижити окремо, як Робінзон на безлюдному острові. Проте автономності в професії можна досягти, наприклад, якщо ви самі будете без помічників щось робити і здавати це оптом у торговельну мережу. Є й інші варіанти, їх можна детально обговорити під час проведення психокорекційної роботи із цією категорією засуджених.

Наступна характеристика змінної виявилася ще більш диференційованою для різних груп засуджених – це важливість стабільного місця життя, тобто це місце, якому віддають перевагу в проживанні, наприклад, певний регіон, область, значиме місто або селище. Наочно показник "Важливість стабільного місця проживання" в засуджених за різні види злочинів показаний на рис. 2. За цим показником виявлено достовірні відмінності між групами засуджених за різні типи злочинів за допомогою критерію Крускала-Уоллеса: Kruskal-

Wallis test: $H(df = 8, N = 192) = 17,21, p = 0,028$, та тесту OverallMedian = 4,35, Chi-Square = 16,90, $df = 8, p = 0,03$. Найменша така орієнтація виражена в у тих, хто відбуває покарання за вбивство. Ймовірно складно повернутися в ту місцевість, де тебе знають як вбивцю – суспільство цього не пробачає. Не цінують стабільність місця проживання шахраї – вони теж не можуть повернутися туди, де їх шахрайство вже розкрито, у тій місцевості їм ніхто не буде більше довіряти.

З іншого боку, постійне місце проживання цінують хулігани, ті, хто засуджені за сексуальні злочини. Можливо, вони не зазнають значної провини за вчинений злочин, психологічні захисні механізми можуть допомогти знаходити прийнятне пояснення – хуліганство часто сприймається як "завзятість", "сміливість", а зґвалтування може виправдовуватися тим, що та особа, яку було зґвалтовано, сама спровокувала таку ситуацію.

Наступний значущий показник – "Цінність власного Я" відноситься до базових переконань, які сформувалися в людей за певний проміжок часу. Ці результати наочно відображено на рис. 3, вони можуть коливатися від 1 до 6 балів; нормою вважається наявність у досліджуваних понад 3,5 балів за кожним із базових переконань. Достовірні відмінності між групами доведено за допомогою критерію Крускала-Уоллеса: Kruskal-Wallis test: $H(df = 8, N = 192) = 19,27, p = 0,013$.

Варто відзначити, що така змінна, як "Цінність власного Я" найменше виражене переконання у всіх групах засуджених після змінної "Доброта людей" – жодна із груп не досягає нормального рівня у 3,5 бала. Томас Браун одного разу сказав: "У мені живе людина – людина, яка ненавидить мене", зображуючи особистість, відчужену від самої себе.

Рис. 2. Результати діагностики засуджених за показником "Стабільності місця проживання" у засуджених за різні види злочинів

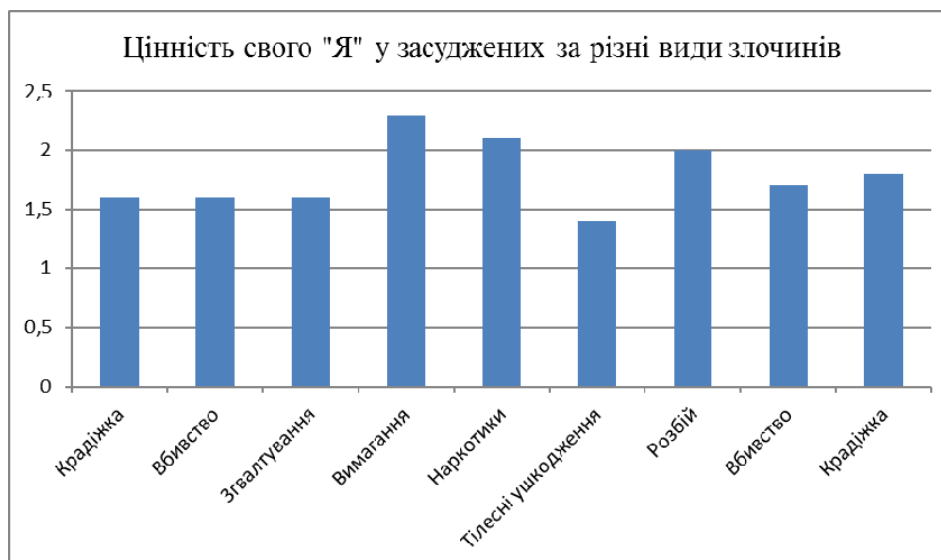

Рис. 3. Рівень вираженості "Цінності свого Я" у засуджених за різні види злочинів

Почуття до самого себе формуються і зміцнюються завдяки впорядкованим реакціям інших людей. Якщо оточуючі постійно ставляться до людини з повагою, вона починає вважати, що заслуговує такого ставлення. З іншого боку, якщо кимось постійно нехтують і насміхаються над ним, йому нічого не залишається, як звикнути, що він гідний презирства. Саме другий варіант описує випробуваних – людей, у яких утворився комплекс неповноцінності.

Серед груп засуджених за різні типи злочинів найбільше себе цінують шахраї і ті, хто мав відношення до наркотичних речовин (рис. 3). Вони відчувають себе нібито як бізнесмени, поважають у собі цю підприємницьку спрямованість. Це майнові злочини, вони не зробили людям прямого фізичного збитку, тому можуть не відчувати себе винними, адже шахрай і торгівель наркотиками завжди може мати для себе готове виправдання: "Вони (ті, хто постраждав) самі зробили свій вибір, самі звернулися за наркотиками, або самі прийняли рішення брати участь у моїй афері. Вони жадібні та безвольні люди. Якщо б вони не купували (не брали участь у злочинній торгівлі) – то я б нічого і не зробив". Високий рівень "Цінності власного Я" спостерігається в групі засуджених за розбій. Вони, на нашу думку, не переживають, не відчувають провини

за свої злочини і через це вказаний показник не знижується. Це люди, які свідомо вчиняють злочин, це носії найбільш антисоціального типу мислення і поведінки, ті кого називають справжніми бандитами. Відтак, вони не відчувають власну провину і можуть переживати перебування у в'язниці тільки як власну помилку в тому, що вони "попалися" правоохоронним органам, не були достатньо "професійними" в уникненні покарання. Найнижче значення має група засуджених за заподіяння тілесних ушкоджень. Це може свідчити про те, що вони найбільше жалкують про вчинений злочин, тому що такі злочини часто вчиняються в стані афекту, коли людина відчула порив гніву і не змогла стримати спонтанний порив фізичної агресії до іншої людини. Часто подібні злочини скоюються в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, але коли стан людини повертається до тверезого стану, вона починає серйозно жалкувати. Тому із цією групою необхідно проводити відповідну психокорекційну роботу в плані навчання їх контролювати і стримувати свою агресію, не дозволяти їй накопичуватися. Остання психологічна характеристика, за якою відмінності виявилися достовірні, це показник самовизначення засуджених між хорошим і поганим способом життя (див. рис. 4).

Рис. 4. Рівень самовизначення засуджених між хорошим і поганим способом життя

Цей рівень визначений за методикою Кілпатрика і Кантрила "Самовизначення". За цим показником тенденція достовірних відмінностей ($p < 0,10$) з'ясована між групами засуджених за допомогою медіанного тесту (MedianTest, OverallMedian = 2,00; Chi-Square = 13,94, df = 8, $p = 0,08$). Своє перебування в колонії з хорошого боку бачать засуджені, які відбувають покарання за розбій. Це можна пояснити тим, що це найбільш грубі люди (про що свідчить тип злочину), саме вони свідомо займалися кримінальною діяльністю: не можна зробити розбійний напад під впливом афекту, помилково, або через брак грошей його необхідно планувати, заплановано зробити фізичну шкоду і матеріальні збитки постраждалим, що властиво саме закоренилим злочинцям. Така група злочинців найменше піддається ресоціалізації переживає за своє становище в колонії. З цим типом людей складно працювати в плані корекції, адже це тип "твердолобих", переконаних у правильності свого способу життя, злочинців. Найнижчий рівень самовизначення відчувають ті, хто відбуває покарання за тілесні ушкодження. Це підтверджує попередні міркування про те, що це засуджені, які не вміють стримувати пориви гніву, агресію, що накопичилася під впливом життєвих труднощів або несправедливості. Саме це можливо коригувати за допомогою психологічної роботи з управління агресією.

Висновки. На підставі отриманих результатів емпіричного дослідження слід зробити такі висновки:

1. Найбільша цінність автономності в діяльності засуджених є значущою для: а) групи осіб, позбавлених волі за сексуальні злочини; б) тих, хто відбуває провину за тяжкі тілесні ушкодження; в) злодіїв і грабіжників. Це означає, що вони за своїм психічним складом (особливо, гвалтівники) занадто незалежні, ізольовані в собі, не бажають підкорятися певним правилам, законам і рахуватися з оточуючими. Це привід для проведення із цієї категорії засуджених відповідної психологічної роботи з метою донесення до них думки про те, що не можна жити в суспільстві і бути незалежним від нього.

2. Не відчувають стабільності місця проживання засуджені за вбивство, тому що складно повернутися в ту

місцевість, де тебе знають як злочинця. Адже суспільство цього не пробачає. До цієї групи входять і шахраї – вони не можуть повернутися туди, де їм ніхто не буде довіряти. З іншого боку, цінують свою стабільність хулігани, які не відчувають значної провини за свій злочин, вони знаходять прийнятне пояснення – хуліганство часто сприймається як "завзятість", "сміливість".

3. Показник "Цінність власного Я" є найменш вираженим переконанням у всіх групах засуджених. У зв'язку із цим вказана характеристика повинна бути виправлена психологічною роботою. Адже людина, яка не цінує і не поважає себе, тим більш не буде поважати інших.

Підводячи підсумок аналізу відмінностей між групами засуджених за однорідні типи злочинів, необхідно сказати про те, що результати показників змінних допомогли нам з'ясувати, слабкі і сильні сторони у психічному стані засуджених, їх кримінальну мотивацію і схильність до протиправної поведінки. На основі пропонованої типології засуджених слід розробляти програми психологічної роботи з особами, позбавленими волі.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та впровадженні в систему кримінально-виконавчої служби індивідуальної роботи із засудженими в залежності від скоєного ними злочину, спрямованої на покращення виправлення та ресоціалізації в умовах позбавлення волі.

Список використаних джерел

- Лактионов А.Н. Основы пенитенциарной психологии: [учебное пособие для вузов] / А.Н. Лактионов, Н.П. Крейдун, А.В. Сорока, С.И. Скоков. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 15 с.
- Сорока А.В. Юридическая психология. Краткий курс: (учебно-методическое пособие) / А.В. Сорока. – Х., 2010. – 120 с.
- Сорока А.В. Категория "личность" осужденного и ее использование в теоретико-прикладных исследованиях / А.В. Сорока // Вестник ХНУ Серия "Психология": сборник трудов. – № 759. – Х., 2007. – С. 247–252.
- Сорока А.В. Психодиагностическая программа исследования развития эффективности ресоциализации осужденных в период подготовки к освобождению из пенитенциарных учреждений / А.В. Сорока // Вестник Харьковского национального университета имени В.Н. Каразіна. Серия "Психология". – № 937. – Вып. 45. – Х., 2011. – С. 268–271.
- Вестник Харьковского национального университета имени В.Н. Каразіна. Серия "Психология": сборник научных трудов. – № 959. – Вып. 46. – Х., 2011. – С. 178–181.

Надійшла до редколегії 24.05.16

Роман Маковийчук, студ.

Институт уголовно-исполнительной службы Национальной академии внутренних дел, Киев

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ РАБОТА С РАЗНЫМИ КАТЕГОРИЯМИ ОСУЖДЕННЫХ

Статья частично раскрывает процесс выполнения экспериментального исследования в пределах психодиагностической программы эффективности ресоциализации осужденных. Приведенные данные свидетельствуют о выделении наиболее распространенных психологических разногласий среди групп осужденных с подобными по содержанию преступлениями. И на основе проведенного исследования определены особенности психологической работы с осужденными в зависимости от типа совершенного преступления.

Ключевые слова: ценностные ориентации, базовые убеждения, самоопределение, ценность собственного "Я", психокоррекционная работа.

Roman Makoviychuk, student

Institute of Penal Service of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv

PSYCHOLOGICAL WORK WITH INMATES, DEPENDING ON THE OFFENSE

Article partially reveals the process of implementation of the pilot study within the program of psycho diagnostic efficiency of resocialization. These data indicate the selection of the most common psychological differences among groups convicted of similar offenses in content. And on the basis of the study the peculiarities of psychological work with inmates, depending on the type of offense.

Keywords: values, basic beliefs, self-value of its own "Me", psychocorrection work.